

М

еја интервју

МИЛАН КОСТИЌ, ФОРЕНЗИЧАР, СПЕЦИЈАЛИСТ ЗА КЛИНИЧКА ПСИХОЛОГИЈА

Како специјалист по клиничка психологија и судски вештак имате долгогодишно искуство, кое со право може да ја отслика вистинската улога на психологот во општеството, особено во правосудниот систем на една држава, во случајот Србија, каде што го минавте и целиот Ваш животен и работен век...

КОСТИЌ: Да, во тој постоен правен систем, кој е сроден на сите балкански држави и пошироко, всушност пронајдов многу аргументи за потребата за примена на психологијата, не само во смисла на буквална помош за решавање на судските прашања и правните проблематики, туку и многу пошироко. Во таа смисла форензичкиот пристап овозможува и една превентивно терапевтска работа, која во принцип може да доведе до одредени резултати во областа на заштитата на друштвата од криминал и секако, особено на откривањето на злосторствата, со што би се подобрила мерката на генералната превенција. Освен тоа, постојат и аспекти на форензичка психологија кои, кога ќе добијат соодветна стручна потврда во јавноста и ќе станат дел од јавното мислење, овозможуваат во една виктимолошка смисла на луѓето, кои инаку би можеле да станат потенцијални жртви, да ги избегнат тие несреќни и трагични случаи и за себе навремено да најдат среќен исход.

Доколку се споредуваме со развиените земји, каква би била компарацијата со прифатеноста на општата психологија како професија, на овие наши простори, односно дали таа го нашла вистинското место во општеството како определена стручност?

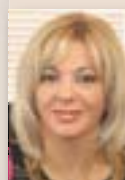
КОСТИЌ: Сега, на некој начин, општата психологија е она што претставува базична основа за сите применети дисциплини. Но, општиот тренд на развој на психологијата во светот, секако и на овие простори, оди во насока на натамошно формирање и разгранување, значи сè поголемо зајакнување на разни применети дисциплини, затоа што општествениот живот станува сè посложен и неминовно наложува решавање на одредени проблеми од областа на секојдневното живеење, односно не само нешто што е поврзано за академската психологија, која претежно е синоним за оваа општа базична ориен-

тација. Значи, останува општата психологија и таа е многу значаен темел за сè она што следува, но применетите дисциплини се тие кои имаат иднина бидејќи се однесуваат на секојдневниот живот на луѓето. Тоа не е нешто што се изучува на катедрите и што претставува дел од некое општо образование, туку добар дел се осознава дополнително низ работа во форма на разни семинари, континуирано образование, што се спроведува и во зависност од задачите кои општеството, општествено-правните системи ги поставуваат пред стручњациите.

Дали и во Вашата земја, или можеби тоа се разликува од она што сè уште се случува во нашава држава, се табуизираат местото и улогата на психологот? Многу често луѓето навистина имаат потреба од психолошки третман, но тоа скришно го прават за да не ги види средината и да не се случи тоа да се етикетира. Дали постои детабуизација на психологот?

КОСТИЌ: За жал, на ова поднебје тоа претставува предрасуда, едно пошироко распространето мислење во јавноста, во смисла токму на таа патологизација со самото одење кај психолог поради добивање соодветна помош. Значи, тоа постои како проблем кој во другите развиени земји одамна е премостен, решен на задоволителен начин, во таа смисла што психотерапевтската помош која ја даваат психолозите е токму онаа помош која им е потребна на нормалните луѓе, затоа што животот носи проблеми за чие решавање е потребна соодветна помош, тоа се однесува и на оние кои не се душевно заболени, кои не се пореметени и кои практично имаат животни проблеми. За тие проблеми психологот е најквалификуван со соод-

Разговорот го водеше:
Елизабета АНДОНОВСКА

ФОРЕНЗИЧКАТА ПСИХ МЕЃУ ПРАВOTO И ПСИ ВО СУДСКИОТ ПРОЦ ОДРЕДИ ВЕРНОСТА Н

Господинот Милан Костиќ завршува Филозофски факултет во Белград, со Клиничка психологија, за што подоцна специјализира и станува специјалист за оваа област. Во текот на работењето во специјалната затворска болница во Белград, каде минува три децении од работниот стаж, практично се обучува и низ практиката се острчува за форензичка психологија, при што консултира литература за оваа област. Долго време е активен на ова поле.

Има објавено пет книги од областа на форензичката психологија, во кои преку примери укажува на примената на оваа дисциплина на разни полиња, но најмногу во оние области за кои и постои најголем интерес.

Инаку, пишува и работи со психотерапија во Белград, каде живее од своето раѓање.

АНГАЖИРАЊЕТО НА ПСИХОЛОГ КАКО СУДСКИ ВЕШТАК Е СО РЕЛАТИВНО КРАТКА ТРАДИЦИЈА. ВО СУДСКАТА ПРАКТИКА ВОВЕДЕНИ СЕ И НИЗА ТЕРМИНИ КОИ ТРЕБА ДА ОЗНАЧУВААТ ОДРЕДЕНИ ПСИХОЛОШКИ ПОЈАВИ, КОИ СЕ ВАЖНИ ЗА ПОСТАВЕНИТЕ БАРАЊА ЗА ВЕШТАЧЕЊЕ. НА ТОЈ НАЧИН ПРЕД ПРАВНИЦИТЕ СЕ ПОЈАВИ НОВ ПРОБЛЕМ, КОЈ БАРАШЕ СЕРИОЗЕН ОДГОВОР. ВО ТОЈ ОДГОВОР БИ ТРЕБАЛО ДА СЕ СОДРЖИ ЗАЕДНИЧКАТА СТРАТЕГИЈА НА ЕДНА НОВА ГРАНИЧНА ДИСЦИПЛИНА, КАКВА ШТО Е ФОРЕНЗИЧКАТА ПСИХОЛОГИЈА. ИАКО НЕКОИ ДОБРИ РЕШЕНИЈА УКАЖУВААТ НА ТОА ДЕКА ПОСТОИ ВОЛЈА ЗА ТАКВО РАЗБИРАЊЕ, ФАКТ Е ДЕКА ТОЈ СЕ УШТЕ НЕ Е ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАН.

ОЛОГИЈА Е СПОНАТА ХОЛОГИЈАТА ШТО ЕС ТРЕБА ДА ЈА А ДЕЛОТО!

М

еја интервју

МИЛАН КОСТИЌ

ветна помош од други струки да помогне во решавањето на т.н. решливи животни проблеми. Секако не мислам дека ваквата предрасуда или стереотип, кој всушност е еден посебен вид патоцентрична заблуда во мислењето, може лесно да се отстрани. Но, од друга страна, пак, сметам дека токму ангажирањето на психолозите како лица кои ќе бидат активни во општествената средина, односно таму каде што живеат, е неопходно за тој стереотип или предрасуда конечно да се отстранат и дефинитивно луѓето да можат слободно и без некакви ограничувања и резерви да посетуваат психолог и да бараат одреден вид психолошка помош за своите реални животни проблеми. Значи, накусо кажано, одговорот е дека психолозите треба сами да придонесат за тоа, а не да чекаат нешто да се промени во општеството.

Вие сте визионер и поборник за воведување на форензичката психологија како изведена дисциплина од клиничката психологија. Што всушност претставува форензичката психологија? Колку таа е важна и какво е значењето на местото и на улогата на форензичкиот вештак?

КОСТИЌ: Форензичката психологија е нешто меѓу правото и психологијата. На некој начин таа ги приземјува големите проблеми на човекот со тоа што исполнува верност кон стварноста. Таа е повикана да ги испита субјективните услови по кои можат да бидат исполнети барањата за некоја поединечна одговорност. Би рекол дека форензичката психологија е најповикана да ја процени најспецифичната страна на човекот, да ја дешифрира антрополошката енигма на човекот како креативно суштество - работно суштество. Значи, тука се наоѓаме во областа на тврдења и на одлуки, на една територија во која никој не е апсолутен сопственик на вистината. Битно е психолозите да сфатат дека за остварување на улогата која ја добиваат како судски вештаци и како луѓе кои даваат стручни психолошки проценки, неопходно е да ја познаваат релевантната правна проблематика и да бидат подготвени за расправа на судот. Тоа е она што, за жал, новите клинички психолози го избегнуваат, тврдејќи дека тоа не е нивен фах. Но, всушност би

Психолозите треба сами да се изборат за своето место, наместо да чекаат промените во општеството тоа да го сторат.

било неправедно за големите психолошки драми, кои стојат во позадината на разни кривични дела, злосторства, а и работи кои навидум немаат така драстичен животен аспект, но се значајни за човечкиот секојдневен живот, да расправаат само правниците и сè да падне на плеќите на судиите. Многу е важно тука структурата да го преземе делот од својата одговорност, а за стручната психолошка проценка да биде коректна, мора претходно да постои солиден корпус на знаење и проверен метод, кој ќе биде гаранција за квалитетот и за правилните одлуки. Затоа што овде нема место за грешка, за нагаѓање, за произволност, бидејќи зад тие одлуки во најголем број случаи останува голема последица - човечката судбина.

Тука ќе ги спомнеме информациите кои ги кажавте во однос на светската статистика, тоа дека во судските предмети сторители на дела со еден отсто се оние кои припаѓаат на душевно болни лица, а кои можеби поради погрешната пресуда и санкционирањето мерки или затворскиот третман всушност потоа ќе добијат поголем контраефект од сè што било дотогаш...

КОСТИЌ: Да. Се покажа дека на територијата на поранешна Југославија тоа било така во периодот од 80-тите години на минатиот век, а статистиките, односно евиденцијата зборува дека и сега има голем број луѓе на кои им изречена мерка безбедност - задолжително лекување и чување. Значи еден вид психијатриски-психолошки, но и правни санкции. Тука, главно, се работи за душевно болни сторители, за извршени најтешки кривични дела. Меѓутоа, нив ги има многу повеќе отколку што покажуваат светските статистики. Произлегува дека на овие простори живеат луѓе, кои барем кога станува збор за сторители на дела, прават најтешки кривични дела, релативно често во состојба на "помрачена" свест, душевно нарушување, односно како што тоа правно се дефинира во состојба на непресметливост. Мислам дека овие бројни показатели всушност не ја даваат вистинската слика за луѓето од ова подрачје и таа не е така црна како што на прв поглед изгледа. Но, мора да постои соодветна стручна проценка, тоа значи дека во криза (единствено постои неподелено мислење дека транзицијата оставила свои последици на тој план), потребно е да се применува еден систем на знаење и на методи кои се потребни и за вакви дела да се применуваат токму сознанијата од форензичката област. Значи, за ваквиот став не зборувам врз основа

на посредни сознанија, туку од личното искуство бидејќи во тој систем активно сум работел повеќе од 3 децении. Сметам дека проценките кои се даваат во оваа област не се на задоволително ниво. Моја проценка е дека се направени многу грешки, дека многу сторители на дела незаслужено се означени како непресметливи и дека тие страдаат покрај другите кои навистина се душевно болни луѓе и се наоѓаат во установи во кои не им е место. На ова што го кажувам и самиот бев сведок додека работев во Специјалната затворска болница. Многумина од ваквите затвореници сакаат повторно да им се суди, затоа што сфаќаат дека грешката која е направена во однос на нив може и судбински да е поврзана со текот на нивниот живот. Ваквата состојба е алармантна. Знаете, овој податок не е за потценување. Познато е дека во Србија има голем број на лица на кои им е изречена мерка безбедност и кои се оценети како душевно болни и непресметливи лица при сторени одредени кривични дела. Факт е дека вакви затвореници во Србија има многу повеќе во споредба со сите западноевропски земји заедно. Станува збор за апсолутни бројки. Имајќи го предвид овој податок, треба да биде јасно дека нам ни е по-

Според основачот на психоанализата, Сигмунд Фројд, нормалноста била само "идеална фикција". Од ставовите на психоанализата може да се заклучи дека таа го дефинира нормалното како зрело, всушност како идеал кој треба да се достигне. Крајниот дострел на развојот на личноста е гениталниот карактер, кој се карактеризира со "добра економија на љубовта", што значи дека личноста е во состојба да ги сака другите колку што се сака и себеси. Според Фројд, здравјето било чисто конвенционално прашање, односно практичен концепт без вистинско научно значење. Тоа значи дека ако некому му е добро, не мора и како личност да е особено вредна. Веќе спомнавме дека има "здрави", односно нормални луѓе кои се помалку вредни, а од друга страна "нездрави", невротични луѓе кои се многу вредни поединци. На прашањето што едно здраво лице треба да е во состојба да прави, Фројд одговара: "Треба да е способно да сака и да работи".

требна сериозна ревизија на системот во кој ќе бидат вклучени форензичко-психијатриско и психолошки проценки. Во сегашниот систем не постои контролно тело кое би ја испитувало оваа практика. Не постои соодветна стручна комисија која би се занимавала со проценка на квалитетот и точноста на наодите и мислењата, кои речиси секојдневно од оваа област им се даваат на судовите. Тоа е сериозен недостаток на практиката. Јас лично на тоа укажувал долго, но обично одговорот кој го добивав беше дека тоа не е приоритет, дека за тоа ќе се разговара подоцна, а во меѓувреме грешките се повторуваат и нема да се поправат бидејќи постојниот правен систем не дозволува таква можност. Кога некој ќе добие мерка безбедност, фактички единствено решение кое постои како правен лек е таа мерка да се прекине. Но, тоа се прави под одредени услови кои значително ја намалуваат можноста некој кој е оценет од страна на дополнително формирана комисија од психијатри, психолози и други лекари, значи оценет како душевно здрава личност, која веќе не е опасност по околината, што инаку е услов за мерка безбедност, и покрај тие мерки за укинување на мерката не се прифаќа во сегашниот систем. Тоа делува многу бавно од повеќе причини, а најмногу затоа што постои недостаток од соодветна стручна контрола и надзор над тие експертизи. Мора да се истакне и тоа дека не постои ниту добра волја да се прифати одреден ризик, кој по мое мислење општеството мора да го прифати, дури и кога станува збор за вистинско правилно категоризирање во такви случаи.

Според ова што го кажувате произлегува дека и во Србија форензичката психологија сè уште не е институционализирана?!

КОСТИЌ: Токму така. Форензичката психологија не е институционализирана, што е и нејзин главен проблем, но не е институционализиран ниту институтот за експертиза и тоа во ниедна област од форензиката, вклучувајќи ги сите други методи, освен психијатриските и психолошките кои придонесуваат за откривање на вистината.

Ќе наведем еден пример: Во истражувањата кои своевременио ги спроведов испитувајќи ги пресудите, односно образложенијата на пресудите во текот на една година во некои белградски судови, произлеже дека повеќе од 50 отсто од изречените пресуди, во своите образложенија битно се потпираше на мислењето на вештакот од различна струка. Што се однесува до предметите од граѓанско право, во повеќе од две третини од нив клучен момент во образложенијата се токму вештачењата, односно наодите на форензичарот, кој секако е од различна специјалност. Тоа укажува на општественото значење за оваа област во применетата наука. Навистина би било непримерно и понатаму да се однесуваме како овој факт да не постои, всушност како работите да се на свое место, а како практиката да се одвива на задоволителен начин. Многу други причини, не само наведените мерки безбедност, потврдуваат дека во оваа област, конкретно судски вештачења, е потребно да се промени досегашната практика.

М

еја интјервју

МИЛАН КОСТИЌ

Професоре, во кои земји најдобро и најуспешно функционира и се применува форензиката и кои би биле најсоодветните модели кои би можеле да се практикуваат кај нас во согласност со нашиот систем, а во што би бил опфатен и менталитетот на населението?

КОСТИЌ: Искуствата на другите земји се базираат на вековното постоење на различни правни институции, што не е случај со нашите две држави. Факт е дека таквото заостанување има своја реперкусија и во конституирањето на некои неопходни правни институти. Би рекол дека во практиката на некои европски земји постојат многу добри решенија кои би можеле да бидат пример за нашата практика. Тука станува збор, како за судските експертизи, така и за примената на разни санкции, како што е мерката безбедност. Во тие системи, на пример, во скандинавските земји, тие на секои две години се подложени на задолжителни контроли. Така, едно решение во шведскиот закон постои уште од XIX век. Секако има добри решенија и во англосаксонското право, кои упатуваат на можноста за ангажирање судски вештачи кај двете страни во спорот. Значи, и одбраната и обвинителството ангажираат вештачи. А во расправата пред судот, преку оценката на аргументите од едната и од другата страна може најлесно да се дојде до вистината. Нашиот правен систем страда од некои недостатоци кои постоеле, а во некои земји од Источна Европа сè уште постојат. Се разбира, тој ќе се промени, но очекуваме тие промени, кои се од законски карактер, да бидат следени и соодветни на зголемувањето на знаењата на луѓето кои би требало да ја преземат функцијата во таа област. Всушност, знаењето е трагање по вистината. Сите заедно се наоѓаме во тоа трагање по вистината, и тука нема исклучоци, само што до таа

Психолошкиот пристап е погоден за на суд, пред сè, затоа што оди во две насоки - од посебен (поединечен) кон општ и назад кон посебен. Тој не се задоволува со класификација, ниту со потесна ниту со поширока, туку како конечен резултат донесува експертиза - напишан извештај за поединецот. Таков пристап одговара на идејата за индивидуализација во правната теорија. Друга работа е како таа идеја се остварува во практиката.

вистина се доаѓа на различни начини. Кога е во прашање форензичката психологија, па и други форензички дисциплини, постои јасен услов - квалитетно стручно образование. Значи, она што е потребно за стручната проценка да биде коректна е секако да се има образовани, обучени супервизирани кадри, стручњаци кои постојано подлежат на соодветни контролни стручни тела, а тоа значи дека практиката која се одвива се наоѓа под тој вид општествена контрола, која е неопходна за работите да бидат и праведни и правични.

Неодамна, во организација на Духовно едукативниот центар "ОКО Македонија" и во соработка со Министерството за правда, прв пат во Македонија одржавте семинар, на кој бевте едукатор и обучувач на петнаесетина психолози, претежно вработени во затворите во Македонија. Каков беше Вашиот впечаток и дали очекувате нешто да се раздвижи во овој домен во Македонија?

КОСТИЌ: Се надевам дека ќе ми се исполнат очекувањата овој семинар да остави извесна трага, пред сè, на делотворната практика на психологот во оваа област. Исто така, се надевам,

иако семинарот траеше само три дена, дека сепак ќе ги унапреди знаењата кои луѓето ги имаат од оваа област. Она на што особено сакам да укажам е тоа дека семинарот имаше задача, пред сè, постојните кадри во пенелогитата, значи оние кои работат на извршување на кривични санкции, да се заинтересираат за еден сроден, но поинаков аспект на нивната работа. Оваа применета психологија не можеме да ја сфатиме како буквална примена на знаењето од една област на друга. Се работи на тоа дека е потребно да се знае и да се мисли на еден начин кој на проценувачот, односно форензичарот му даде задача да биде креатор на одредено форензичко интерпретативно дело, за кое постои најголема потреба. Тоа значи дека психологот се јавува како неопходен стручен помагач, стручен сведок кој постојната судска практика треба да ја збогати со разбирање на конкретни поединечни случаи и на тој начин делотворно да дејствува во повеќе насоки. Тоа дејствување не подразбира примена на некои единствени нормативни референци затоа што нив едноставно ги нема, туку подразбира поинаков начин на работење, во кој интерпретацијата на одредени релевантни правни факти, заедно со фактите од светот, непосредно психолошко мерење, е едноставна основа за донесување правилни заклучоци. Досегашната практика на судовите е таквите придонеси да ги гледа низ призма на олеснувачки и на отежнувачки околности. Тоа би била многу тесна рамка на гледање и веројатно вложениот напор не би вредел за толкав труд. Лично мислам дека судот ќе увиди колкава е помошта од она што претставува психолошка вистина во конкретниот случај. Таа вистина дава можност за разбирање на случајот, за поправедни казнувања, соодветни третмани. Колку што подобро се познаваат поединецот и неговата конкретна работа, тоа овозможува и поквалитетно и поуспешно работење, една превентивна активност во смисла преземање одредени работи кои од една страна би можеле да ги откријат и да ги заштитат жртвите од одредени облици на насилство, а од друга страна да дадат значителен отпор во борбата против криминалот и воопшто.